

MAGÁNTÖRTÉNELEM: MARÓT KÁROLY ÉS A BIBÓ CSALÁD LEVELEZÉSE

(1927–1960)

Közéteszi Dénes Iván Zoltán

Marót Károly és Bibó István hagyatékát a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára őrzi. Mindkettőben nagyrészt érintetlen levelezést találunk, a Bibó-hagyatékban pedig – annak ellenére, hogy a berni, 1981–1984-es ÖSSZEGYŰJTÖTT ÍRÁSOK és a budapesti, 1986–1990-es VÁLOGATOTT TANULMÁNYOK négy-négy kötete tartalmazza Bibó István legfontosabb tanulmányait – a rendkívül érdekes levelezés mellett számos kiadatlan kézirat és nagyon sok

publikálatlan irat található, amely méltó kiadásra vár, és érdemleges feldolgozást igényel.

Az alábbiakban közlésre kerülő levelezés mindenekelőtt a levélváltók személyiségéről, szerepéről, helyzetéről, érzelmeiről, mindennapi életéről és lehetőségeik beszűküléséről ad képet, és arról, hogy a lehetőségek beszűkülését hogyan élték át. Targyuk közérdeklődésre számot tartó magántörténelem.

Dénes Iván Zoltán

1. (Idősebb) Bibó István¹ – Marót Károlynak²

Postabélyegző: Szeged, 1927. február 1.

Kedves Barátom!

Elfelejtettem Neked megmondani, hogy a Széphalomban³ a következő (2-ik) számba jövő dolgozatod még nálam van, s majd Zolnait⁴ figyelmeztetni fogom, hogy mielőbb nyomdába adja.

Szíves üdvözlettel köszönt

Bibó István

1. Bibó István (Kecskemét, 1877–Szeged, 1935): tudományszervező, népművelő, a Valás- és Közoktatásügyi Minisztérium főtisztviselője, majd a szegedi Egyetemi Könyvtár igazgatója, a *Társadalomtudomány* (1921) és a *Népünk és Nyelvünk* (1929) alapító szerkesztője, a Szegedi Alföldkutató Bizottság kezdeményezője, Bibó István (1911–1979) édesapja. Főbb publikációi: AZ ÉRZÉKI MEGISMERÉS TERMÉSZETE (Budapest, 1909), A MEGISMERÉS ÚJ MAGYARÁZATA (Budapest, 1914), NIETZSCHE (Budapest, 1916), A SZÁMOK JELENTÉSE ÉS A

GONDOLKODÁS ALAPFORMÁINAK TÖRTÉNETE (Budapest, 1917), A PRIMITÍV EMBER VILÁGA (Szeged, 1927), FÖLDRAJZI SZEMPONTOK A MAGYAR LÉLEK MAI MEGÍTÉLÉSÉBEN (Szeged, 1930), A SZÁMOK SZEREPÉNEK ÉS JELENTÉSÉNEK KIALAKULÁSA AZ EMBERISÉG TÖRTÉNETÉBEN – A SZÁMOK JELENTÉSE A IX–XIII. SZÁZADI MAGYARSÁG TÖRTÉNETÉBEN (Szeged, 1935).

2. Marót Károly (Arad, 1885–Budapest, 1963): klasszika-filológus, egyetemi tanár. Kolozsvárott habilitált, 1924-től a klasszika-filo-

lógia rendkívüli, 1946-tól az ókortudomány nyilvános rendes tanára Szegeden, majd 1947-től az ókori (görög-római) történeti tanészék tanára Budapesten. Számtalan publikációja volt, fő művei: FEJEZETEK A HOMEROS-KÉRDÉSHEZ (Budapest, 1907), HOMEROS „A LEGRÉGIBB ÉS LEGJOBB” (Budapest, 1948), A GÖRÖG IRODALOM KEZDETEI (Budapest, 1956), AZ EPOPEIA HELYE A HŐSI EPIKÁBAN (Budapest, 1964). Műveinek bibliográfiája: R. Szalay Ágnes: MARÓT KÁROLY IRODALMI MUNKÁSSÁGA I–II. *Antik tanulmányok* 2. (1955) 189–198, 10. (1964) 5–6. Munkásságának értelmezései:

IDŐ ÉS TÖRTÉNELEM. A MARÓT KÁROLY EMLÉKKONFERENCIA ELŐADÁSAI (szerk: Kákonyi László–Gaál Ernő) (Budapest, 1974), Horváth Iván: A VERS. HÁROM MEGKÖZELÍTÉS (Budapest, 1991).

3. *Széphalom*: szegedi irodalmi és tudományos folyóirat, 1927 és 1944 között jelent meg, Zolnai Béla szerkesztette.

4. Zolnai Béla (Székesfehérvár, 1890–Budapest, 1969): irodalomtörténész, nyelvész, műfordító. 1925-től Szegeden, 1940-től Kolozsvárott, 1945-től 1950-ig pedig Budapesten egyetemi tanár.

2. Marót Károly – (idősebb) Bibó Istvánnak⁵ és (idősebb) Bibó Istvánnak

2.a. Marót Károly – (idősebb) Bibó Istvánnak

Budapest, 1927. június 4. VI. Vilmos császár út 21.

Méltóságos Asszonyom!

Régen érzem belső parancsnak, hogy megfelelő komolysággal és illő formában is megköszönjem a nagy és meg nem érdemelt fáradságot, melyet oly önfeláldozóan volt kegyes borzas dolgozatommal szemben tanúsítani. (Hiszen e fáradozás nagyságát – önkénytelenül – ez a „tanúsít” is tanúsíthatja.)

Őszintén megsemmisítve mondhatom, hogy főleg amikor egyedül maradtam Méltóságos Asszonyom munkájával, nem győztem néhány ki nem gummizott megjegyzése mélyrehatolását és szakavatottságát – még mindig! – csodálni. Főleg egyről, melyet a prózai ritmusról írt, különösen is szerettem volna elbeszélgetni, de szolgáljon talán a melléklet némi pótlásául, ha ugyan érdemes az elolvasásra. (Képzelődésem ti. régtől éppen a magam különösen összetett ritmusának szokta közismert „érthetlenségemet” is tulajdonítani.)

Hosszú késedelmem oka, hogy közben sajnos két alkalom is, melyekkel kapcsolatban hálám kifejezését eszközölhetni véltem, hibámon kívül bizonyult alkalmatlannak. Az egyetemi reunióra ti. nem kaptam meghívót, azután Zolnai sem küldte a korrektúrárt, sőt egyáltalán nem is felel leveleimre. Így a személyes találkozásá után persze annak a reményéről is le kellett mondanom, hogy legalább a kellőképp dedikált füzetrel mutatósabb papírformában elismerhessem adósságomat. Nem mondok le mindamellet a reményről, hogy még lesz alkalmam szóval és tettel is megmutatni, milyen mélyen átérzem, amire kegyes volt érdemesíteni, arról nem is szólva, mennyire fájlalom, hogy végül is – úgy látszik – hiába fárasztottam, mert a füzet meg sem jelenhet. Ám ha más nem, az is bizonyíthatja teljes jóhiszeműségemet, hogy magam is – nagyon értékes tanácsa szerint – még egy „gyönyörű” befejezésfélét hozzáíztam.

Nagyon kellemes pünkösdi ünnepet és üdítő nyári pihenőt kívánok úgy Méltóságos

Asszonyomnak, valamint kedves családjának is. Még egyszer esedezve jótékony „megbocsánat”-át a már jóvátehetetlen nagy fáradtságáért, hódolattal csókolom kezét nagyon lekötelezett

alázatos szolgája

Marót Károly

2.b. (Idősebb) Bibó Istvánnak

Kedves jó Direktor Uram,

nem nyithatok be házadba anélkül, hogy meghatott, meleg szívvel Neked is meg ne köszönjem, amért mindég és e dolgozat esetében is olyan jó voltál hozzám. Tarts meg, kérek, tovább is azon kegyes jó indulatban, amelyet legalábbis utólag kiérdemelni mindig büszke és legfőbb törekvésem lesz.

Kellemes vakációt és pihenésül csendes jó munkát kívánva, vagyok a viszontlátásig hálás és ragaszkodó szolgád,

Marót Károly

5. Bibó Istvánné Graul Irén (Budapest, 1889–1979): Bibó István édesanyja, rendkívül inspiráló személyiség, aki nemcsak Marót Károly szövegeit javítgatta, hanem Erdei Ferenc személyiségre is nagy hatással volt. A stílári szem-

pontból korrigált munka: LÉNYEG ÉS GONDOLAT. RÉSZLET A SZELLEMISSÉG KIALAKULÁSÁNAK TÖRTÉNETÉBŐL. (Széphalom Könyvtár, 2. Szeged, 1927), amelyet Marót Károly „*Dr. Bibó Istvánnéknak mély hálával ajánlva*” publikált.

3. Ifj. Bibó István – Marót Károlynak

Szeged, 1930. október 15.

Mélyen tisztelt kedves Professzor Úr,

Igazán végtelenül sajnálom, hogy a keddi megbeszélésről elmaradtunk; valami órarend-konfúzió volt a jogi karon, s emiatt kiesett az emlékezetünkéből ez az időpont. Nagyon megijedtünk, amikor megtudtuk a keddi terminusainkat, mert kedden mindkettőnknek, Reitzernek⁶ és nekem 8-tól 1-ig és 2-től 7-ig van elfoglaltságunk. Nekünk az egész héten a szerdai és pénteki, esetleg a hétfői nap alkalmas, s mivel az idén nem akarjuk semmiképpen sem elmulasztani az órákat, nagyon kérjük Professzor Urat, amennyiben lehetséges, tegye az órákat e napok valamelyikére. Pénteken 12-től 1-ig és 3-tól 4-ig vagyunk szabadok, s így nem kaphatnánk másfél órás kollégiumot: úgyhogy mi legjobban örülnénk esetleg hétfőnek; csupán a keddi, még kevésbé a csütörtöki napot nem tudjuk beilleszteni.

Ha Professzor Úr meg tudja változtatni az órákat s engem értesíteni szíveskedik, akkor a dékáni hivatalban bejelenthetném és a termeket megbeszélhetném, ha nem, akkor a legközelebbi kedden talán lehet még valamit megbeszélünk.

A fenti időpontok Reitzernek és Szebenynek⁷ is megfelelnek. Professzor Urat a viszontlátásig tiszteletteljesen üdvözlöm, és „kérese kedvező elintézését kéri”

hű tanítványa

ifj. Bibó István

6. Reitzer Béla (Szeged, 1911–Ukrajna, 1942): szociológus, Bibó István és Erdei Ferenc nagyon érzékeny, fogékony és igen olvasott barátja. Fő műve: A PROLETÁRNEVELÉS KÉRDÉSÉHEZ. (NEVELÉSSZOCIOLÓGIAI BÍRÁLAT) (Szeged, 1935).

7. Helyesen Szebenyi Endre (Nagylak, 1912–Budapest, 1950): ügyvéd, politikus, 1945 után kommunista belügyi államtitkár. Bibó István és Reitzer Béla egyetemi kollégája volt. A Rajk-per során letartóztatták, és a börtönben agyonverték.

4. Marót Károly – ifj. Bibó Istvánnak

Kedves Pista fiam,

Köszönöm jóleső ragaszkodástokat.

A dolog kissé komplikált, s azért arra kérlek, értesíts azonnal (hogy hétfőn okvetlenül megkapjam), vajon hivatalos szünet lesz-e már kedden vagy sem. Ha nem volna, amint hiszem, akkor kedden okvetlenül lemegyek órát tartani, és kérlek Benneteket, keresetek fel 3/4 12–1 között az I. sz. jogi teremben, ahol a kezdő latinok számára hirdetem órát (ha véletlenül nem volnék ott, a dekanatusban odaát). Ott az órák áttevését elvben megbeszélhetjük. Végleg mégis az Ilias-óra miatt, amelyre olyanok is jelentkeztek, akik ekkor nem lesznek, csak délután 1/2 3 után fogok dönthetni, a bölcsészkar III. teremben megtartandó órámom. Különben titkon úgy számítom, hogy a szerdán már kezdődő ünnepek miatt, az igazi urak (a jogi karon) úgysem nagyon tartanak majd előadást, és így esetleg Ti is szabadok lesztek, legalább részben. Akkor 5 után az eposz-kollégiumot is megtarthatnám.

Ha kedden már hivatalosan nem volnának előadások, természetesen nem mennék le, s akkor esetleg másként próbálnók a dolgot rendezni. Tájékoztatásokra: nekem a péntek alkalmas volna, de persze úgy csak egy helyesebben háromnegyed óráról lesz szó. A szerda sem volna éppen kizárt, de szerdán szoktak lenni a filológiai és néprajzi társaságok ülései, amelyekre néha elmegyek, s így esetleg el kellene hagynom vagy a lenti órákat vagy az itteni megjelenést, amit különböző okokból nem szeretnék. A hétfő nem megy. A továbbiak a kezdő latinoktól függenek, akik a legkomolyabb „kötelesség” számomra, de úgy sejtem, hogy a péntek nekik is megfelelne, úgyhogy alkalmasint megint ez lesz az egyetlen lehetőség, hogy összekerüljünk.

Mindenesetre kérlek, értesíts a kedd felől, és közöld Szebenyivel is a fentieket.

Kedves szüleiddel együtt melegen üdvözöl a viszontlátásig – „hú tanárod”

Marót Károly

5. Ifj. Bibó István – Marót Károlynak

Postabélyegző: Szeged, 1930. október 18.

Mélyen Tisztelt kedves Professzor Úr!

Tisztelettel értesítem, hogy kedden még javában folyik a tanítás az egyetemen, úgyhogy mi Professzor Urat délelőtt 12kor keresni fogjuk a Jogi Karon, s délután is szakitani fogunk időt, hogy megbeszélést s esetleg kollégiumot tarthassunk.

Tiszteletteljes üdvözlettel hú tanítványa

ifj. Bibó István

6. (Idősebb) Bibó István – Marót Károlynak

M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem
Könyvtára

Szeged, 1930. december 20.

Nagyságos Tanár Úr!

F. hó 17-én kelt soraira van szerencsém értesíteni Nagyságodat, hogy P. Hoehler antikváriustól rendelt művek mind megérkeztek, illetve a hiányzók már mind úton vannak. E tétel nagy részét Nagyságodnak mai postával meg is küldtük.

A Galloway and Porter cég azonban rendelésünket mindezeideig nem teljesítette, annak sorsáról nem értesített. Ez ügyre vonatkozólag a cégtől egyidejűleg tudósítást kértünk.

Fogadja Nagyságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Bibó István
miniszteri tanácsos
igazgató

7. Marót Károly – ifj. Bibó Istvánnak

Budapest, 1931. január 13.

Kedves Pista fiam!

Mielőtt meghirdetném előadásaimat, Hozzátok, mint legmagasabb feljebbviteli fórumhoz fordulok, nehogy megint utólagos módosításokkal csináljak zavart. Ha tehát felvettétek előadásaimat és megfelel a tavalyi időbeosztás (péntek 12–1/2 2 az irod.elmélet, du. 5–1/2 7 Homeros), akkor all right, ne írj semmit, és én majd hétfőn megküldöm a dekanatusnak végleges hirdetésemet, amely szerint február 6-án megkezdem az előadásokat. Ha van valami változás vagy zavar, értesítsetek kérlek azonnal, hogy a hétfői nap folyamán még megkapjam.

Abban a kellemes reményben, hogy kedveseiddel együtt jó egészségben vagy a viszontlátásig

szeretettel híved

Marót Károly

8. (Idősebb) Bibó Istvánné – Marót Károlynak

Datálatlan (Szeged, 1935)

Kedves Marót!

Ezek a korrektúra lapok már el voltak készítve avval a szándékkal, hogy elküldjem Magának és kérem, hogy egészítse ki a hiányzó adatokat, amennyiben azok kéznél vannak. Most egyszerre tökéletesen elvesztették ugyan jelentőségüket, amikor itt a halál árnyékában életem leggyötrelmesebb óráit élem, és tehetetlenül kell belenyugodnom, hogy örökre elmenjen mellőlem életem fele. A vademberek addig táncolhatnak, amíg elvesztik eszüket, de nekünk nincs módunkban ettől a sokszor oly fölös-

leges valamitől megszabadulni. Nekünk gyászruhát kell csináltatni, részvétlátogatásokat fogadni és – **beszélni!** Milyen jó is lehet vadembernek lenni.

Kérem a korrektúra lapokat a Városi Nyomdába Marton korrektor úr címére küldeni. Köszönet érte és minden másért is: hogy olyan kedves, hűséges barát tudott lenni!

Bibó Istvánné

9. Marót Károly – Bibó Istvánnak

Szeged, 1937. december 16.

Kedves Pista, etikába és büntetőjogba⁸ ütközik valóban, hogy pénteken tartsd előadásodat. Sajnálom, hogy nem lehetek ott. Helyette: boldog karácsonyt és új évet kívánok Mindnyájatoknak, csókolom édesanyád kezét és Tőled – várom a nyomtatott előadást, ha nem az Athenaeumban⁹ jönne. Szeretettel

Marót K

8. Bibó István: *ETIKA ÉS BÜNTETŐJOG. Társadalomtudomány*, XVIII. 1–3. (1938). 10–27. Lásd: Bibó István: *VÁLOGATOTT TANULMÁNYOK I–IV.* (Vál.: Huszár Tibor–ifj. Bibó István.) (Budapest, 1986–1990.) I. 161–181.

9. *Athenaeum*: a Magyar Tudományos Akadémia filozófiai folyóirata, 1892 és 1944 között jelent meg.

10. (Idősebb) Bibó Istvánné értesítése

Budapest, 1940. június hó. II. Olasz fasor 10.

Özv. Dr. Bibó Istvánné Graul Irén örömmel tudatja, hogy fia, István folyó év június 29-én, déli 12 órakor, Budapesten, a Kálvin téri templomban házasságot köt Dr. Ravasz Boriskával,¹⁰ Dr. Ravasz László¹¹ és felesége, Bartók Margit leányával. Alföldi gondolathoz erdélyi lélek, hit a jogban.

10. Bibó Istvánné Ravasz Boriska (Kolozsvár, 1909–Budapest, 1979): Ravasz László és Bartók Margit lánya, Bibó István felesége. A budapesti tudományegyetemen történelem és latin szakon végzett, Szekfű Gyulánál doktorált, értekezése *A MAGYAR ÁLLAM ÉS A PROTESTANTIZMUS MÁRIA TERÉZIA KORÁBAN* (1935). 1935-től 1952-ig a Baár-Madas Református Gimnázium latin–történelem szakos tanára, majd 1952 (a

gimnázium államosítása) és 1954 között a szentendrei általános iskolában, 1954-től nyugdíjazásáig, 1970-ig egy budapesti élelmiszer-ipari szakközépiskolában tanított.

11. Ravasz László (Bánffyhyunad, 1882–Budapest, 1975): református püspök, Bibó István apósa. 1921-től 1953-ig a Kálvin téri templom lelképásztora. Felesége Bartók Margit. Négy leányuk és egy fiuk volt.

11. Marót Károly – Bibó Istvánnak¹²

Budapest, 1940. június 28. V. Légrády Károly u. 32.

Kedves Pistám,

Meghatódva gondolom, holnap ott leszek az esküvődön, de ez a mód – a levél – mégiscsak alkalmasabb, egyedül alkalmas, hogy elmondjam, mennyi jót kívánok és várok Számodra és Számatokra életednek ettől a fontos lépésétől.

Újabb időkben, sajnos, kevesebbet találkozhattunk, de ez semmivel sem csökkentette Irántad táplált, kivételesen meleg érzéseimet. Közös barátok révén tudtam, hogy milyen két nagy lépés előtt állsz, s örvendtem a kedvező fordulatoknak. Így értsd, ha ezekből a sorokból netalán egy kis – indokolatlan – büszkeség is kiérződik; büszkeség, hogy a nagy Irigylet nekem is desiderium curaque non levis¹³ volt.

Ma olyan leányt és olyan tudományos megtiszteltetést¹⁴ mondhatz magadénak, amely csak a kiválasztottaknak jár, és így el kell tűrnöd, hogy barátaid, kivált az olyan régi, apai örökségek, mint én, kétszeresen megbecsüljenek és szeressenek. Talán szegény Apád is, ha megérhette volna, szintén azt kérné most Istentől, amit én kérek; légy nagyon boldog mind a két frigyedben: kedves fiatal feleségeddel és az öreg, de azért mindig kedves Tudománnyal, s mindegyik csak fokozza a másik iránt való szerelemnek olthatatlanságát.

Csókkold meg helyettem tisztelettel édesanyád kezét. Ég Veled, édes Pistám, és legyen ezekben a rossz időkben is kivételes boldogság a részed, ahogy megérdemled és megérdemlitek.

A régi szeretettel öreg híved

Marót Károly

12. A 11–12., 18., 21–22. szám alatt közölt leveleket Szilágyi Sándor megjelentette magyarázatokkal a *Valóság* XXX. évfolyamának (1987) 8. számában BIBÓ ISTVÁN LEVELESLÁDÁJÁBÓL címmel: 22–40.

13. Desiderium curaque non levis (lat.): vágy és nem csekély gond. Szilágyi Sándor a latin kifejezés eredeti helyét, Horatius AZ ÁLLAMHOZ című versének 18. sorát, annak Szabó Lőrinc általi fordítását idézte: „*lelkem vágya [...] s nem kicsi gond*”. A latin eredeti „*nuper sollicitum quae mihi taedium, / nunc desiderium curaque non levis*” Bede Anna fordításában így hangzik:

„*Voltál még a minap bosszú, unott teher, / lettél vágyakozás és nem kicsi félelem.*”

14. Bibó István 1940. június 13-án habilitált jogbölcseletről a szegedi Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán. Horváth Barna és Buza László értékelte a jelölt tudományos munkásságát. Magántanári próbaelőadásának címe A JOGELMÉLET KÉRDÉSEI TEGNAP ÉS MA volt. A szöveget közli: A HATALOM HUMANIZÁLÁSA. TANULMÁNYOK BIBÓ ISTVÁN ÉLETMŰVÉRŐL. (Szerk.: Dénes Iván Zoltán.) (Pécs, 1993.) 314–325.

12. Bibó István – Marót Károlynak

Budapest, 1940. október 24.

Kedves Károly Bátyám!

Nincs elfogadható mentségem, hogy kedves gratuláló levelére csak most válaszolok: elnézését kérem érte. A magyarázat igen egyszerű: a köszönő írások nagyobb és for-

mális részét is csak augusztus végén tudtam elküldeni, néhány szívemhez közelebb eső levél megválaszolása pedig mostanáig elhúzódott.

Alig tudom megköszönni Károly Bátyám jókívánságait, olyan szeretet és kedvesség árad belőlük. Sokan emlegették kedvesen Édesapámat ezekben az időkben, de olyan alig volt, aki így mondott volna helyette néhány apai szót. De nemcsak „apai örökség”-et jelent számomra Károly Bátyám, hanem szellemi fejlődésemnek komoly és eleven hatású állomását, amelynek az indításaiból ma is maradt számomra olyan, ami alapvető és továbbgondolnivaló. Kérem, tartson meg szeretetében ez után is úgy, amint én bennem is él az a ragaszkodás, melyet az első perctől – helyesebben az első „órától” – kezdve éreztem Károly Bátyám iránt.

Addig is, amíg szemtől szembe láthatjuk, feleségem nevében is hálásan köszönöm minden jókívánságát s maradok

tisztelő öccse és szerető tanítványa

Bibó Pista

II. Retek u. 33.

13. Bibó István – Marót Károlynak

Budapest, 1941. március 21.

Kedves Károly Bátyám!

Hálásan köszönöm a megküldött cikket,¹⁵ amit nagy érdeklődéssel s a szegedi előadásokra s órákra való emlékezéssel olvastam el. Olvasás közben eszembe jutott egy példa arra, hogy a „nép”-költészet ma is lényegében változatlan alapvető szabályok szerint születik: arra gondoltam, hogy azok a módosítások, melyeket egy Walt Disney nevezetű *ἰδιος*¹⁶ filmjében a Hófehérke meséjén tett, a *κοινος*¹⁷ beleegyezése folytán mostantól kezdve minden mesekönyvben és mesemondásban érvényesülni fognak.

Azt hiszem, nem köszöntem meg a magyar néprajzi füzetet sem: most pótolom ezt a mulasztásomat is.

Kedves Károly Bátyám, egy kérésem, illetőleg kérdésem volna: Édesanyámon követel a szegedi könyvtár néhány néprajzi könyvet, melyek Édesapám nevében vannak kivéve, könyvei között azonban nincsenek meg. Sem Ortutay,¹⁸ sem Reitzer Béla nem tudnak róluk, ezért kérdezem tehát meg, nincsenek-e véletlenül Károly Bátyámnál. A könyvek a következők:

Thurnwald: Die menschliche Gesellschaft. (több kötet?) (főleg ezt keresik!)

Solymossy: Névmágia

” A gondolatritmus eredete

Magyar Népköltési Gyűjtemény. IV. kötet.

Az alkalmatlanságért bocsánatát kérve s a küldeményt még egyszer hálásan köszönve maradok szerető s tisztelő tanítványa

Bibó Pista

15. ΔΙΟΣ ΕΝ ΚΟΙΝΩΙ. GONDOLATOK FEDICS MIHÁLY MESÉIRŐL. *Egyetemes Philológiai Közlöny*, 64 (1940). 224–235.

16. ἰδιος (gör.): magánember, egyén.

17. κοινος (gör.): köz, közösség.

18. Ortutay Gyula (Szabadka, 1910–Budapest, 1978): néprajzkutató, politikus, Bibó István és Reitzer Béla gimnáziumi osztálytársa és barátja.

14. Marót Károly – Bibó Istvánnak

(Budapest, 1944.) november 29.

Kedves Pistám!

Felteszem, hogy első leveletem megkaptad, és félek, hogy kellemetlen személyi elintézendők vagy átélendők miatt nincsen eddig hírem felőled. Ennek ellenére a helyzetem ma olyan, hogy sajnós, mégis molesztálni vagyok kénytelen Téged.

Itt a szanatóriumban ugyanis az a hír van elterjedve, hogy csak a legsúlyosabb betegek maradhatnak majd bent, s a revízió legközelebb lesz. Erre az esetre kérnélek, légy kegyes, ha teheted, a Vas utcai fonalat újra felvenni (a hét el is száll), és ha ott van remény, engem telefonon (Tündérhegyi Szanatórium, XII. Szilassy út 6. II. 18.) vagy ha nem megy, pár sorban értesíteni. Az, hogy telefonon én hívjalak fel, nem igen valósítható meg technikailag, az itteni helyzetben.

Tudom, nagyon szerénytelen és önző vagyok; de nincs sok válogatásom; ne haragudj, és ha teheted, segíts szegény öreg gyógyszerész barátodon, aki maradtam hálás köszönettel előre is, igaz híved

Teffert Károly¹⁹

Írd meg, kérlek, azt is, hogy mi van Veled és Kedveseiddel, mert a rendeletek zápor-szerűen jönnek, és itt újságot csak elvétve kapunk.

Az én problémám most annyiban szelidült, hogy mint budapesti lakos már be vagyok jelentve, csak érlelmi jegyeim nicsenek még.

19. Teffert Károly: Marót Károly (Bibó István feljegyzése a levélen).

15. Marót Károly – Bibó Istvánnak

(Budapest, 1944.) XII. 6.

Édes Pistám! Csak ma ért ide kedves lapod, amelyet hálásan köszönök. Soha nem fogom elfeledni, hogy nemcsak Te, hanem kedves jó feleséged is annyit törődtetek és törődtök szerencsétlen öreg barátotok és hivetek betegségével. Add át kérlek leghálásabb kézcsókjaimat! Magad pedig – kérlek – ne törődj most semmi mással, minthogy minél hamarabb teljesen rendbe jöjj és hithű reformátushoz méltatlanul pópista szivedet, melyet régen fejcsóválva figyelek, pirosabbra cseréljed fel. Ez egy öreg gyomor-bajos leghatározottabb kívánsága: az ilyen bajt a legkomolyabban ki kell feküdni. Magam különben megvagyok, s ha Isten segít, talán meg is leszek valahogy. Itt fent át-estem a főbb vizsgálatokon, s most injekciókat kell kapnom, amelyektől a doktorok javulást várnak: talán holnap kezdjük meg. Közben sokszor melegen gondolok Rátok, és imádkozom, hogy a mai válságos napokban Isten kegyelmessége kísérjen Benneteket, a Kegyelmes Urékat,²⁰ György Bányádékat²¹ s minden Kedveseiteket. Még egyszer nagyon köszönöm minden fáradozásodat öreg hűségés bátyád

Károly

20. Ravasz László és családja.

21. Bartók György (Nagyenyed, 1882–Budapest, 1970): filozófus, Bartók Margit testvére. Kolozsvárott habilitált, 1917 és 1944 között előbb ott, később Budapesten, majd Szegeden

s azután ismét Kolozsvárott a filozófia egyetemi tanára volt, s a Böhm Károly Társaság alapító tagja lett. 1946-tól 1949-ig a budapesti Református Teológiai Akadémián tanított filozófiát. Számos könyvet írt.

16. Marót Károly – Bibó Istvánnak

Szeged, 1945. április 13. Tábor u. 3.

Kedves Pistám!

Újra kezembe akadt az a levéltöredék, amelyet a szanatóriumban még szenteste délelőttjén kezdtem Neked írni, aztán nem volt már módja, de értelme se folytatnom, úgysem tudtam volna feladni. Bizonyos: az a köszönet és hála, amit akkor készültem kifejezni s amit múltkori látogatásom is iparkodott érzékeltetni, máig változatlan bennem, és sajnálom, hogy most, amikor 2-3 napot Pesten töltöttem, nem tudtam azt személyesen megismételni. Véletlenül azonban megérkezésem percében hallottam, hogy már nem vagy Budapesten. Kár, mert így semmit közvetlenül nem tudhattam meg jelen életedről és sikereidről, amikben nem kételkedhetem. Adjon Isten tovább is szerencsét s minden jót. Május vége felé talán láthatjuk egymást; addig újra Te is pesti lakos leszel, úgy vélem. Itt most elég sok dolgom lesz, úgy látszik (újra, immár negyedszer felterjesztettek kinevezésre), de utazni sem tanácsos, ahogy ezt most szomorúan tapasztaltam (tegnap érkeztünk vissza Szarvas-budapesti körutunkról, miközben meggyőződtem, hogy a rólam foszló rongyon kívül még egy ruhám van mindössze). Éppen ezért nagyon kedves volna, hogyha egyszer hírt adhatnál addig Magatokról, a Kegyelmes Úrér és György Bátyánk hogylétéről stb. Mindenkit a legjobb körülmények közt és épen-egészségben remélve, igaz szeretettel ölel öreg híved

MK

17. Marót Károly – Bibó Istvánnak

Budapest, V. Légrády Károly u. 32. 1945. augusztus 9.

Édes Pistám!

Hogy ne zavarjalak, ezen az úton jelentem be: ma elhoztam lakásodról a könyveket, amiben eddig a lezárt híd akadályozott.

Ezt az alkalmat fel kell használnom, hogy még egyszer, írásban is, legmelegebb köszönetemet fejezzem ki azért az önzetlen és fáradhatatlan barátságért, amellyel olyan nehéz körülmények között nemcsak szerény holmimat őrizted: soha nem fogom szívbeli jószágodat és finomságodat elfelejteni. S fel kell használnom az alkalmat, hogy azt is elmondjam, ami a múltkor, elfoglaltságodat és gondjaidat látva, belémszorult, bár egyik fő célja volt felmentetelemnek. El kell mondanom, hogy a Ti részetekekről bajaim egész ideje alatt élvezett nagylelkű segítségért a hálát és lekötelezettséget nem érzem olyan nyomasztónak, ha módom volna Neked vagy Kedveseidnek most vagy akármikor akármilyen szolgálatot tehetni.

Azt pillanatnyilag elfoglaltságod miatt, sajnos, se kérni, se remélni nem merném, hogy egyszer a régi módon találkozzunk vagy egy kis baráti beszélgetésre eljöhess, de

él bennem a remény, hogy idővel csökken majd a munkád, s ami késett, nem múlik. Egyelőre örülnöm kell, hogy szinte valamennyi kedves szegedi „fiam”, aki barátságában megtartott, nagyon el van foglalva, s én is igyekszem, róluk példát véve, amennyire tőlem telik, végezni a magam haszontalan munkáját.

Még egyszer nagyon köszönöm, édes Pistám, irántam tanúsított kedvességeid végtelen láncolatát, hiszen végeredményben életem megmaradásáért is Neked vagyok adósod, aki az Eszterházy utcához, a mentő útig, a sors rendelése szerint, elsegítettél. Remélve, hogy mindezt egyszer még tettekkel jobban fogom meghálálhatni, mint ahogy ügyetlen szavakkal tudtam, csókoltatom a Méltóságos Asszony²² kezét és a Kegyelmes Uréknak, György Bátyádéknak is leghálásabb jókívánságaimat jelenteve, Téged barátsággal és szeretettel melegen öllelek

öreg híved

MK

Ha édesanyádat és Inkét²³ látod, add át kérlek nekik is kézcsókjaimat. Inkének külön köszönöm, hogy Takácsékhoz elfáradt!

22. (Idősebb) Bibó Istvánné Graul Irén.

23. Bibó Irén (Inke) (Budapest, 1913–1971): Bibó István húga. A szegedi leánygimnáziumban érettségizett, majd Szegeden és Budapesten járt egyetemre, ahol magyar irodalmat és néprajzot hallgatott, s a boszorkányhitről tervezett doktori értekezéséhez Apátfalván gyűjtött anyagot. Ennek megírását mesterének, Györfly Istvánnak halála és az, hogy meg-

szűnt a néprajz tanszék, meghiúsította. 1941-től 1949-ig az Országgyűlési Könyvtár könyvtárosa, 1950 és 1954 között az Állattenyésztési Kutató Intézetben gépiró, majd 1954-től 1958-ig a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola könyvtárában ismét könyvtáros, 1958-tól haláláig pedig az Akadémiai Kiadónál előbb gépiró, később korrektor, majd segédszerkesztő volt.

18. Bibó István – Marót Károlynak

M. Belügyminisztérium

Budapest, 1946. február 27.

Kedves Károly Bátyám!

Köszönöm kedves levelét, még inkább pedig együttérzését, a helyeslésért pedig hála és büszke vagyok. A vita²⁴ végeredményben diszharmonikus volt számomra: nemcsak a hozzászólókról, de ugyanúgy saját magamról is az volt az érzésem, hogy az ügyet semmivel sem vittük előbbre. Ha lesz valami folytatás, okvetlenül küldök meghívót.

A viszontlátásig igaz szeretettel és tisztelettel köszönti régi tanítványa

Bibó Pista

24. A MAGYAR DEMOKRÁCIA VÁLSÁGA. *Valóság*, I. 2–4. (1945. október–december.) 5–43. – vitája. A vita lelőhelye: *Valóság*, II. 1–2. (1946.

január–február.) 97–99., 102–103. Újabb kiadása: VÁLOGATOTT TANULMÁNYOK II. 13–118.

19. Marót Károly – Bibó Istvánnak

(Szeged?) 1946. augusztus 9.

Édes Pistám!

talán 5 nap előtt kerestelek régi hivatalodban, onnan ide utasítottak, el is indultam, de egy hirtelen zápor miatt abbahagytam vállalkozásomat. Most megelőztél túlzott figyelmekkel. Nagyon-nagyon köszönöm a visszaküldött könyveket. Már nem emlékeztem rá, hogy ezek Nálad voltak, csak azt tudom, hogy az itt visszamellékelt kötetnek minden körülmények között megtartására kértelek és kérlek, ne haragudj, ha erre emlékszem, és most is kérlek, hogy mint sajátodat olvasd el egyszer, ha időd lesz. Azt hiszem, ma is mond érdekeset, sőt talán sok minden csak mára lett igazán érdekes. Ne haragudj viszont azért sem, ha csalódtam.

A dologra térve: azért kerestelek heteken át tartó készülődések után, mert már elengedhetetlennek tartottam, hogy lássalak és gratuláljak akadémiai sikeredhez,²⁵ sőt ha igaz, ahhoz is, hogy kinevezésed Szegedre²⁶ már megjelent végre. (Utóbbit csak hallottam, nem láttam, de így is nagyon megörvendeztetett.) Szeretném hinni, hogy Szegeden majd többet látjuk egymást, de addig is nagyon nagy öröömre szolgálna, ha egyszer volna egy kis időd számunkra, és feleségemet is megismerhetnéd.

Ismételt köszönettel és gratulációkkal kíván minden jót és ölel szeretettel öreg hived és hálás barátod

MK

25. Bibó Istvánt a Magyar Tudományos Akadémia 1946. július 24-én levelező tagjává választotta.

26. Bibó István 1946. július 22-től a Szegedi

Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán a politika tanszék nyilvános rendes egyetemi tanára volt.

20. Bibó István – Marót Károlynak

Budapest, 1947. október 1.

Kedves Károly Bátyám!

Őszinte szégyenkezéssel fogadtam kedves gratulációját, mert én a magam részéről elmulasztottam gratulálni a pesti kinevezéshez.²⁷ Nem azért, mintha ez a késői elégtétel Károly Bátyám rangját növelné, de mégiscsak befejezi azt a keserves és méltatlan utazói állapotot, melyet egészen kicsiben én is megismertem.

Kézcsókkal és tisztelő üdvözléssel

Bibó Pista

27. Marót Károly 1947-től a Pázmány Péter Tudományegyetem ókori (görög-római) történeti tanszékének tanára volt.

21. Bibó István – Marót Károlynak

Budapest, 1948. május 5.

Kedves Károly Bátyám!

Hálásan köszönöm megküldött gyönyörű Homeros-könyvét.²⁸ Nem akartam addig megköszönni, míg el nem olvastam. Nekem különlegesen gyönyörűségemre szolgált, mert hiszen minden sorát hozzá tudtam kapcsolni régi szegedi irodalomtörténeti, Ilias- és Odysseia-óráinkhoz, s most így egészen újból megéreztem az egész szemléletmód termékeny és megvilágosító voltát. Egyúttal megint kedvem támadt, hogy újból nekiüljek a görög Iliasnak és Odysseiának. Bár hozzájuthatnék.

Igaz szeretettel és ragaszkodással köszönti, s kézcsoókjait és üdvözlétét jelenti

Bibó István

28. Marót Károly: HOMEROS „A LEGRÉGIBB ÉS LEGJOBB”. (Budapest, 1948.)

22. Bibó István – Marót Károlynak

Budapest, 1957. május 19.

Kedves Károly Bátyám!

Nagyon szépen köszönöm a Pindaros-különlenyomat²⁹ megküldését. Bár szakmailag nem „fejlődtem” e tárgykörben, mégis minden görög dolog megmelegíti a szívemet, s most is, ha kevés csomaggal bizonytalan végállomású útra indulok (mint november 4-én hajnalban is), mindig az Iliászt és az Odisszeiát viszem magammal.³⁰

Egyúttal szívből gratulálok az évfordulóhoz is. Sajnos, az ünnepélyre nem tudtam elmenni, mert szombaton délelőtt én vagyok itthon az inspekciós a kislány mellett, aki mindennap délután jár iskolába, s a hét többi napjain különböző nagynéniknél és nagymamánál van elhelyezve. Szívből kívánok Károly bátyámnak sok erőt és egészséget, hogy minden korhatáron túl továbbra is sugározni tudja a tudásnak és kutatásnak azt a szenvedélyét, melynek egykor én is haszonélvezője voltam.

Kézcsoókjaimat jelente igaz szeretettel és ragaszkodással maradok tisztelő híve

Bibó Pista

29. Marót Károly: EGY ÚJ PINDAROS-KÖNYV ÉS A MAGYAR ÓKORKUTATÁS. *Antik Tanulmányok* III. (1956) 275–281.

30. Bibó Istvánt négy nappal később, 1957. május 23-án tartóztatták le. Vö.: A FOGOLY BI-

BÓ ISTVÁN VALLOMÁSAI AZ 1956-OS FORRADALOMRÓL (összeállította: Kenedi János) (Budapest, 1996), valamint: uó: BIBÓ SZOCIALIZMUSFELFOGÁSA KIHALLGATÓTISZTJEI ELŐTT. In: A HATALOM HUMANIZÁLÁSA. 269–283.

23. Marót Károly – (idősebb) Bibó Istvánnénak

Budapest, XIII. Balzac u. 32. 1960. január 27.

Kedves jó Professzorné asszony,
nem tudom elképzelni, mi okozhatott volna csak ahhoz hasonló örömet és boldog meglepetést szegény öreg fejemnek, minthogy annyi évig kénytelenül ápolatlanul hagyott régi jó barátságunkra még emlékeznek, sőt kedves leánya még szép virággal meg is keresett kórházi elesettségemben. Sok mindent eszembe juttatott és féléjszakán át tolongtak agyamban a régi szép szegedi emlékek, az a nagy ...³¹ megértés, amellyel nehézkes mondandóimat nemcsak követték, de értelmesebbre pofozni is segítettek. Azóta persze sok minden történt, csak arra kérem, ne higgye, hogy hálátlanul hallgattam, amikor bajok, betegségek és rengeteg munka gátolták minden megmozdulásomat. Ezért is sietek most, amíg és ahogy épen bírom, ezt a pár sort legalább megnyugtatóssá megírni és kedves figyelmüket a legjobb kívánságokkal megköszönni. 2 hét múlva talán hazaküldenek, hogy otthon folytassam a betegséget, amíg még megadatik.

Sokszor csókolom kezeit, és a régi szeretettel gondolok kedves családjukra

sajnos vén és megtört hívük

MK

31. Itt két szót nem tudtam kiolvasni.

Suhai Pál

SOK SZÍNES PAKSI KÉP

Velem is fut egy rossz szekér,
s ha rázós úton *hazaér*,
elsőnek ő jön a
domb mögül elém, a Duna.

Ő is szalad, mit is tehetne,
amíg ezernyi részletet:
Imsósi-erdőt, Sánc-hegyet,
Kálváriát terel szemembe.